

3. Stille armoede en basisbaan

Nederland is een van de meest welvarende landen ter wereld. Zelfs in Europa behoort Nederland tot een van de rijkste landen. In 2020 bedroeg het bruto nationaal product (BNP) per inwoner bijna 46 duizend euro.¹ Toch is er ook in Nederland veel armoede. In 2020 leefden meer dan 900 duizend personen in Nederland onder de lage-inkomensgrens. Deze armoede is vaak aan de oppervlakte niet erg zichtbaar. Het wordt daarom ook wel 'stille armoede' genoemd. In dit hoofdstuk gaan we in op oorzaken van en mogelijke oplossingen voor stille armoede.

In 2020 lag de lage-inkomensgrens volgens het CBS voor een alleenstaande op 1.100 euro per maand, voor een samenwonend koppel was dat 1.550 euro. Met twee minderjarige kinderen was de grens voor een paar 2.110 euro en voor een éénoudergezin 1.680 euro.

De reden waarom stille armoede 'stil' is, is omdat mensen er uit schaamte vaak niet over spreken. Uit angst voor bijvoorbeeld de mening van anderen wordt het onderwerp liever vermeden. Stille armoede leidt vaak tot meer problemen dan alleen te weinig geld om in basisbehoeften te kunnen voorzien. Er is bijvoorbeeld een correlatie tussen armoede en ongezond leven. Mensen die minder te besteden hebben, maken op het gebied van leefstijl ongezondere keuzes, omdat ongezond meestal ook goedkoper betekent. Verder is er bij mensen die in hun persoonlijke leven te maken hebben met stille armoede een gemiddeld hogere consumptie van tabak en alcohol en hebben ze meer financiële stress.

Oorzaken van stille armoede

Stille armoede heeft verschillende oorzaken. In de meeste gevallen ontstaat de armoede door een gebrek aan inkomen, bijvoorbeeld door werkloosheid of arbeidsongeschiktheid. Hieronder een overzicht van een aantal oorzaken voor stille armoede:

1. Lage lonen

De eerste oorzaak is een laag loon. Een modaal inkomen bedraagt in 2022 € 3.167 bruto per maand terwijl het wettelijk minimumloon in 2022 € 1.756,20 bruto per maand bedraagt. Voor mensen met een minimumloon blijft er na aftrek van de vaste lasten (huur, energie, etc.) nog maar weinig over.

Een andere oorzaak van een laag inkomen is het feit dat veel mensen 'gedwongen' parttime werken. Bijvoorbeeld om de zorg voor kinderen of ouders. Al daalt het armoederisico wel voor alleenstaande ouders, maar een scheiding is ook nog een belangrijke oorzaak voor armoede bij een alleenstaande ouder, met name bij vrouwen.

2. Lage pensioenen

Ook lage pensioenen vormen een oorzaak voor stille armoede. De laatste cijfers geven aan dat er in 2019 bijna een miljoen mensen geen aanvullend pensioen (boven op de AOW) hebben. Met een AOW-uitkering (€ 901,07 bruto per maand) als enige inkomstenbron heeft ook deze groep ouderen het financieel zwaar. Met het groeiende aantal zzp'ers, die vaak geen aanvullend pensioen opbouwen, dreigt deze groep alleen maar groter te worden.

3. Lage uitkering

¹ www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/28/bbp-per-inwoner-in-nederland-nog-altijd-relatief-hoog-binnen-de-eu

Verder vormt ook de hoogte van uitkeringen een oorzaak. Eind juni 2021 waren er 431 duizend personen tot de AOW-gerechtigde leeftijd met een algemene bijstandsuitkering, die € 1.213,06 bruto per maand bedraagt (voor een alleenstaande). Daarnaast zijn er nog veel mensen die een WW- of WIA-uitkering ontvangen vanuit een baan met een laag inkomen. Zij ontvangen daardoor ook feitelijk een uitkering op bijstandsniveau.

4. *Hoge inflatie*

Bovendien vormt de hoge inflatie een reden voor stille armoede. Met een inflatie van 14,3 procent in oktober 2022, stijgen de consumentenprijzen exponentieel.² De inflatie is in eerste instantie vooral hoog door de energieprijzen, maar de hoge kerninflatie laat zien dat de prijsstijgingen zich verbreden naar steeds meer goederen en diensten. Vooral huishoudens met een laag inkomen worden hierdoor hard geraakt. In hoofdstuk 5 van deze arbeidsvoorwaardennota kunt u meer lezen over de gevolgen van de hoge inflatie voor het arbeidsvoorwaardenbeleid van de RMU.

Mogelijke oplossingen van stille armoede

Een deel van de oplossing voor het probleem van stille armoede kan liggen aan de kant van de uitgaven die iemand doet. Toch wil de RMU vooral kijken naar een manier waarop de inkomsten van de huishoudens die in armoede leven, kan worden verbeterd.

1. *Koppeling minimumloon met AOW en bijstandsuitkering behouden*

Een van de oplossingen is het behouden van de koppeling tussen het minimumloon, de AOW en de bijstandsuitkering. Deze koppeling is belangrijk voor de mensen waarbij de AOW-uitkering of bijstandsuitkering het enige of het grootste deel van hun inkomen betreft. Het kabinet heeft in haar voorjaarsnota besloten om alle aan het minimumloon gekoppelde uitkeringen, zoals de AOW, bijstand en de Wajong, mee te verhogen.

2. *Verplicht opbouwen van pensioen door zzp'ers*

Een andere oplossing, vooral gericht op zelfstandige ondernemers, is het verplicht opbouwen van een pensioen. Veel zzp'ers bouwen namelijk geen pensioen op. Samen met een deel van de werknemers in loondienst vormen zij de zogenaamde 'witte vlek' van de pensioenen. Markteffect heeft in 2021 onderzoek gedaan en daaruit blijkt dat 40% van de zzp'ers niet bezig was met het opbouwen van pensioen. Mensen vinden het ingewikkeld, hebben er nog geen tijd voor of denken het later te doen. Dit is een zorgelijke ontwikkeling die voor grote problemen en armoede kan gaan zorgen. Een pensioen bouw je niet zomaar op en daarom is het goed dat er een verplichting voor komt. Het doel van een verplicht pensioen is met name om de schijnzelfstandige te beschermen. Uiteindelijk is het een probleem voor iedereen, aangezien alleen een AOW-uitkering in veel gevallen onvoldoende is om te voorzien in het levensonderhoud.

3. *Verhoging van wettelijk minimumloon*

In de zomer van 2022 zijn de Raad van Europa en een afvaardiging van het Europees Parlement tot een akkoord gekomen om nieuwe richtlijnen over het minimumloon te bepalen. Voor Nederland betekent het dat de richtlijn van het minimumloon naar 14 euro bruto per uur zou gaan. In 2023 gaat het

² <https://www.dnb.nl/algemeen-nieuws/2022/oorlog-in-oekraïne-treft-net-herstelde-economie/>

mimumloon al wel omhoog maar komt nog niet op de 14 euro bruto per uur. De RMU is er een groot voorstander van om wel naar dit uurloon te gaan, omdat werken moet lonen. Een zorg hierbij is wel of de verhoging van het wettelijke minimumloon geen ongewenste effecten gaat hebben op alle toeslagen, zoals de zorgtoeslag, huurtoeslag, het kindgebondenbudget en de kinderopvangtoeslag, die mensen ontvangen.

4. *Basisinkomen*

Enige tijd geleden – op 5 juni 2016 – werd er in Zwitserland een referendum georganiseerd over het invoeren van een basisinkomen.

Een basisinkomen is een geldbedrag wat voldoende is om te voorzien in je levensonderhoud. Dit wordt periodiek uitgekeerd en is onvoorwaardelijk, wat betekent dat er niet wordt gekeken naar vermogen, inkomen, leeftijd of de samenstelling van het huishouden.

De Vereniging Basisinkomen heeft onder andere het volgende scenario geschetst. Iedere volwassene zou € 600 per maand moeten krijgen, daarbovenop € 600 per huishouden en € 300 per kind. Om dit te betalen moet de inkomstenbelasting voor hogere inkomens sterk worden verhoogd (tot 72%) en moeten overheidsinstanties sterk worden verkleind.

De invoering van een basisinkomen zal vooral de koopkracht van lage en middeninkomens erg verbeteren. Dit leidt tot minder armoede, lagere gezondheidskosten en minder criminaliteit. Ook zouden mensen gelukkiger worden, omdat ze meer financiële vrijheid en daarmee keuzevrijheid hebben. Er wordt aangenomen dat veel mensen niet zullen stoppen met werken omdat ze intrinsiek gemotiveerd zijn om te werken.

Dit laatste aspect is echter niet bewezen en vormt daarmee ook een van de grootste nadelen van een basisinkomen. Er bestaat een groot risico dat veel mensen minder zullen gaan werken, waardoor het plan financieel onhaalbaar wordt.

5. *Basisbaan*

In de zomer van 2021 heeft Ellen Ebbers – van Rossum in opdracht van de RMU een onderzoek uitgevoerd naar de noodzaak van de invoering van een basisinkomen. Uit dit onderzoek kwam een alternatief idee naar voren: de basisbaan.

Dit houdt in dat iedereen een baangarantie heeft, waardoor een bestaansminimum wordt gegarandeerd. Vele bijstandsgerechtigden kunnen dan in plaats van een bijstandsuitkering een basisbaan krijgen. Dit heeft als voordeel dat de juridische afwikkeling die voor een uitkering nodig is, minder ingewikkeld wordt. Denk bijvoorbeeld aan juridische eisen als sollicitatieplicht en het aangeven van (parttime) werk, die dan niet meer nodig zouden zijn.

Een idee kan bijvoorbeeld zijn dat iedere werkgever die meer dan 25 personen in dienst heeft, per 25 werknemers één basisbaan moet bieden. Een dergelijke regeling is op dit moment al van toepassing in het kader van de Participatiewet. De in 2015 ingevoerde Participatiewet moet ervoor zorgen dat er minder afstand tot de arbeidsmarkt is voor mensen met een ziekte of arbeidsbeperking. Daarvoor is er een banenafpraak gemaakt door overheid, werkgevers- en werknemersorganisaties. Werkgevers met meer dan 25 werknemers in dienst moeten verplicht mensen met een arbeidsbeperking aannemen.

Hoewel enkele gemeenten (Groningen, Amsterdam en Den Haag) de basisbaan – op kleine schaal en bij wijze van experiment– al hebben ingevoerd³, is er voor de praktische uitwerking van dit voorstel verder onderzoek nodig.

Conclusie

Zoals hiervoor benoemd is stille armoede een groot maar onzichtbaar probleem. Om dit probleem op te lossen zijn de meest voor de hand liggende oplossingen, zoals het verhogen van het wettelijke minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen, niet afdoende. Voor een structurele oplossing van dit probleem is het van belang dat er zo veel mogelijk mensen op de arbeidsmarkt participeren en er geen mensen tussen het spreekwoordelijke wal en schip belanden. Daarvoor kunnen de wat minder voor de hand liggende oplossingen, zoals een basisinkomen of een basisbaan, een oplossing bieden.

³ <https://gemeente.groningen.nl/basisbaan>